

Katarzyna Sitnik, Kamila Mrozek¹

Prawo skazanych do korzystania z wolności religijnej

Wolność sumienia i wyznania w demokratycznym państwie jest niekwestionowana. Przysługuje ona każdemu człowiekowi, niezależnie od posiadanego statusu społecznego, a zatem także osobom pozbawionym wolności. Działalność duszpasterska stanowi pewien fragment procesu resocjalizacji skazanych i ma na celu poprawę życia skazanych oraz pomoc duchową w okresie izolacji. Niewątpliwie praktyki religijne w jednostkach penitencjarnych modelują życie religijne osób pozbawionych wolności. Religia jest sprzymierzeńcem i ważnym środkiem motywującym do zmiany postawy.

Opieka religijna w jednostkach penitencjarnych zasługuje na uwagę zarówno ze względu na konstytucyjnie zagwarantowaną wolność religii, jak i z punktu widzenia możliwości resocjalizacji zdemoralizowanych jednostek². Religia pozwala mieć nadzieję w trudnych chwilach, pomaga przezwyciężyć życiowe niepowodzenia, nadaje sens życiu człowieka w chwilach jego upadku. Pobyt w więzieniu stanowi bez wątpienia sytuację trudną, w której człowiek może czuć się zagrożony i która rodzi niepokój. Człowiekowi wierzącemu praktyki religijne mogą przywrócić wewnętrzną równowagę³.

Wolność wyznania, nazywana również wolnością religii, wierzeń, przekonań czy kultu, jest pojęciem nieostrym. Próbę zdefiniowania owego pojęcia podjął M. Pietrzak w *Prawie wyznaniowym*. Według niego wolność

---

¹ Autorki są doktorantkami w Katedrze Prawa Karnego Wykonawczego na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.

² J. Malec, *Realizacja konstytucyjnego prawa skazanych do wolności sumienia i wyznania*, [w:] *Księga Jubileuszowa Więziennictwa Polskiego 1918–1988*, red. A. Marek, Warszawa 1990, s. 422.

³ Jan Paweł II, *Orędzie Ojca Świętego na Jubileuszu w więzieniach z dnia 9 lipca 2000 r.*

wyznania obejmuje: uprawnienia jednostki do uzewnętrzniania i manifestowania swych poglądów i przekonań w sprawach religijnych indywidualnie i zbiorowo, prywatnie i publicznie oraz do postępowania i działania zgodnie ze swoimi przekonaniem⁴.

Zadaniem niniejszego opracowania jest omówienie zagadnienia praktyk religijnych skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w poszczególnych aktach normatywnych, gdyż wykonywanie praktyk religijnych i korzystanie przez skazanych z posług religijnych należy do ważnych dziedzin odbywania kary pozbawienia wolności⁵. Przedmiotowe rozważania w literaturze stanowią zagadnienie kontrowersyjne. Należy jednak wyraźnie podkreślić, iż pozbawienie wolności nie oznacza utraty praw podmiotowych skazanego, nawet gdyby miały być wyraźnie ograniczone ze względu na przymusową izolację panującą w jednostkach penitencjarnych.

Podstawowym aktem ustrojowym w Rzeczypospolitej Polskiej jest Konstytucja⁶ uchwalona 2 kwietnia 1997 r. W rozdziale II zatytułowanym „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela” uregulowana jest wolność sumienia i wyznania. Zgodnie z art. 53 Konstytucji każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii. Wolność ta obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Wolność religii obejmuje także posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących oraz prawo osób do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajdują.

W Konstytucji RP wolność sumienia i religii została zaliczona do wolności i praw o charakterze osobistym. Uznanie i poszanowanie tych wolności przez władze publiczne wynikają z obowiązku ochrony godności ludzkiej (art. 30 Konstytucji RP). Warto również zwrócić uwagę na charakterystyczną niejednorodność stosowanej w Konstytucji terminologii. W art. 48

⁴ M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2003, s. 20.

⁵ Temat ten jest poruszany w wielu publikacjach: J. Malec, *Posługi religijne w zakładach karnych (wyniki badań sondażowych)*, „Przegląd Penitencjarny i Kryminalistyczny” nr 1–15, 1989; Z. Lasocik, *Praktyki religijne więźniów*, Warszawa 1993; K. Linowski, *Możliwości duszpasterskiego oddziaływania wobec osób odbywających karę pozbawienia wolności*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” nr 31, 2001, s. 85 i n.; S. Meler, *Prawo więźniów do wolności religijnej*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” nr 38–39, 2003, s. 59 i n.

⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483).

ust. 1 mówi się o „wolności sumienia i wyznania oraz przekonań”, w art. 53 ust. 1 o „wolności sumienia i religii”, natomiast w art. 53 ust. 7 o „wolności światopoglądu, przekonań religijnych i wyznania”⁷.

Konstytucja traktuje wolność sumienia i religii jako wolność człowieka i gwarantuje ją wszystkim pozostającym pod władzą Rzeczypospolitej Polskiej. Wolność sumienia to autonomia jednostki w sferze poglądów filozoficznych, aksjologicznych, moralnych, a także politycznych i religijnych, które umożliwiają określenie własnej tożsamości intelektualnej. Jest to pojęcie szersze niż wolność religii, ale ściśle z nią powiązane. Dotyczy sfery wewnętrznych przemyśleń jednostki. Ingerencja ze strony państwa dopuszczalna jest jedynie wtedy, gdy efekty wolności sumienia zostają uzewnętrznione w postaci wyrażanych poglądów lub innych działań (np. udział w demonstracji) bądź praktyk religijnych. W sferze zewnętrznej wolność sumienia, tak jak wolność religii, oznacza nie tylko prawo do reprezentowania własnego światopoglądu, ale również prawo do postępowania zgodnie z własnym sumieniem i wolność od przymusu postępowania wbrew niemu. Takie rozumienie wolności sumienia uwzględnia ustrojodawca oraz ustawodawca⁸. Wolność sumienia ma szczególne znaczenie dla ludzi niewierzących, ale dotyczy również wszystkich dziedzin światopoglądu ludzi wierzących⁹.

Konstytucja przyjmuje zamknięty katalog uprawnień składających się na pojęcie „wolności religii”. Obejmuje on:

- wolność wyznawania i przyjmowania religii według własnego wyboru; nie sformułowano jednak wprost prawa do zmiany religii;
- wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie swojej religii przez uprawianie kultu, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie;
- posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących;
- prawo każdego człowieka do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajduje (dotyczy to przede wszystkim osób, które pozostają w szczególnym stosunku podporządkowania, np. więźniów).

⁷ W. Brodziński, *Wolność sumienia i religii*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz encyklopedyczny*, red. W. Skrzydło, S. Grabowska, R. Grabowski, Warszawa 2009, s. 658–659.

⁸ B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 271.

⁹ Por. L. Garlicki, *Polskie Prawo Konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004, s. 113.

Warto zaznaczyć, że samo wyliczenie elementów wolności religii nie może prowadzić do jej ograniczenia, gdyż ich celem nie jest zdefiniowanie samej religii. Sformułowanie konstytucyjne jest na tyle ogólne, że nie można z niego wyprowadzić zakazów jakichkolwiek form. Ponadto użycie przez ustrojodawcę na określenie jednego z elementów wolności religii sformułowania „wolność przyjmowania religii” wskazuje na możliwość wielokrotnej zmiany raz przyjętej religii oraz zastąpienia przekonań ateistycznych przyjęciem religii. Oznacza to przeciwstawienie się takiemu rozumieniu wolności religii, która ogranicza ją do wyznawania i praktykowania jednej, raz wybranej¹⁰.

Godny uwagi jest fakt, że zarówno Trybunał Konstytucyjny, jak i Sąd Najwyższy z wolnością religii oraz sumienia łączą ochronę uczuć religijnych. Przed uchwaleniem Konstytucji Trybunał Konstytucyjny w jednym z orzeczeń stwierdził, że „uczucia religijne, ze względu na ich charakter, podlegają szczególnej ochronie prawa. Bezpośrednio powiązane są bowiem z wolnością sumienia i wyznania, stanowiącą wartość konstytucyjną (...). Dlatego też działania naruszające uczucia religijne mogą być przedmiotem zakazu ustawowego także wówczas, gdyby były podejmowane za pomocą środków służących realizacji wolności słowa”¹¹. Natomiast Sąd Najwyższy stwierdził, że: „Chroniąc wolność religii, chroni się sferę pojęć, wyobrażeń, przekonań i uczuć religijnych danej osoby. Możliwe jest więc wyróżnienie uczuć religijnych jako prawnie chronionego dobra”¹².

Wolność religii w sferze wewnętrznej wiąże się z wolnością sumienia, ale obejmuje tylko te jej aspekty, które są związane z wiarą w istnienie Boga i bytów niematerialnych, związane z określeniem istoty człowieczeństwa. Podobnie jak w przypadku wolności sumienia, niedopuszczalne w tej sferze są ograniczenia prawne czy ingerencje ze strony państwa. Sferę zewnętrzną wolności religii związaną z ekspresją uczuć i przekonań religijnych oraz praktykowaniem religii reguluje art. 53 ust. 2 Konstytucji, który rozszerza zakres podmiotowy wolności religii na grupy osób, z którymi jednostka może uzewnętrzniać publicznie swoją religię i korzystać z pozostałych elementów wolności religii. Stwierdzić można, że podmiotem tej wolności są nie tyle tworzone dowolnie grupy osób, co grupy o charakterze religijnym,

¹⁰ B. Banaszak, op.cit., s. 273.

¹¹ Orzeczenie z dnia 30 stycznia 1991 r., K 11/90, OTK 1991, Nr 1, poz. 2.

¹² Wyrok z dnia 6 kwietnia 2004 r., I CK 484/03, OSNC 2005, Nr 4, poz. 69.

czyli Kościoły i związki wyznaniowe, bez względu na to, czy są zarejestrowane¹³.

Dysponując wolnością, o której mowa w art. 53 ust. 1 Konstytucji, można, zgodnie z ust. 2 tego artykułu, dawać wyraz swoim przekonaniom w różny sposób, nie tylko prywatnie, w gronie rodziny i za zamkniętymi drzwiami, ale również publicznie, nawet manifestacyjnie poprzez udział w otwartych uroczystościach, obrzędach czy pielgrzymkach¹⁴.

Konstytucyjna gwarancja zarówno wolności religii, jak i wolności sumienia oznacza uznanie przez władze publiczne pluralizmu religijnego i światopoglądowego. Artykuł 31 ust. 3 Konstytucji stanowi, że władze publiczne mogą ingerować w uzewnętrznione postaci wierzeń religijnych, gdy przekraczają one granice wyznaczone prawem. Równocześnie mają obowiązek zapewnić wierzącym wolne od jakichkolwiek przeszkód wyrażanie i praktykowanie religii. Warto zaznaczyć, że gwarancje wolności religii nie obejmują swym zakresem uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi osobami przekonań ateistycznych, odrzucających wiarę w istnienie sił nadprzyrodzonych i negujących potrzebę istnienia religii. Ateizm nie jest objęty zakresem art. 53 ust. 2, ale korzysta z ochrony na podstawie innych norm Konstytucji, np. art. 54¹⁵.

Co ważne, ograniczenie wolności sumienia i religii nie jest przez Konstytucję przewidziane. Dopuszcza ona jedynie możliwość ograniczenia wolności uzewnętrzniania religii. Może to nastąpić tylko w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne dla ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób. W czasie stanu wojennego lub wyjątkowego ustawa określająca zakres ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela nie może ograniczyć wolności sumienia i religii.

Z uwagi na odzwierciedlenie w Konstytucji ratyfikowanych przez Polskę respektowanych międzynarodowych dokumentów związanych z przestrze-

¹³ B. Banaszak, *op.cit.*, s. 272–273.

¹⁴ P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*, Warszawa 2008, s. 126.

¹⁵ B. Banaszak, *op.cit.*, s. 272 i 274; Artykuł 54 Konstytucji RP stanowi, że każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji. Cenzura prewencyjna środków społecznego przekazu oraz koncesjonowanie prasy są zakazane. Ustawą jednakże może wprowadzić obowiązek uprzedniego uzyskania koncesji na prowadzenie stacji radiowej lub telewizyjnej.

ganiem praw człowieka, a także z powodu tego, że jedną z najbardziej charakterystycznych cech współczesnej penitencjarystyki jest ingerencja międzynarodowych standardów w przebiegu wykonywania kary pozbawienia wolności, a stosunek do tych standardów jest dzisiaj podstawowym kryterium oceny systemów więziennych poszczególnych państw¹⁶, należy o nich wspomnieć. Zgodnie z regułą 29.1 Europejskich Reguł Więziennych¹⁷ wolność myśli, sumienia i wyznania więźniów jest szanowana. Rygor więzienny na tyle, na ile to możliwe, jest zorganizowany w sposób, który pozwala więźniom na praktykowanie ich religii i wiary, uczestniczenie w religijnych obrzędach lub spotkaniach prowadzonych przez zaaprobowanych przedstawicieli tych religii lub wiary, przyjmowanie prywatnych wizyt składanych przez przedstawicieli takich religii i wierzeń oraz posiadanie książek lub literatury związanych z ich religią lub wiarą (reg. 29.2). Więźniowie nie mogą być zmuszani do praktykowania religii lub wiary, uczestniczenia w religijnych obrzędach lub spotkaniach, brania udziału w religijnych praktykach lub przyjmowania wizyt składanych przez przedstawicieli jakiegokolwiek religii i wyznania (reg. 29.3).

Wolności myśli, sumienia i religii wynika ponadto z Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka¹⁸, uchwalonej dnia 10 grudnia 1948 r. w Paryżu. Artykuł II Deklaracji gwarantuje równość wszystkim ludziom bez względu na rasę, kolor płęć, język, poglądy polityczne, narodowość, majątność oraz bez względu na wyznawaną religię. Deklaracja ta ma o tyle istotne znaczenie, że jej zapisy stały się podstawą do opracowania Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności¹⁹. Artykuł 9 stanowi, że każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub

¹⁶ Por. J. Zagórski, *Europejskie reguły więzienne w polskich przepisach i praktyce penitencjarnej*, „Rzeczpospolita” nr 136, 1997, s. 17.

¹⁷ Zalecenie Rec (2006) 2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych.

¹⁸ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z dnia 10 grudnia 1948 r., A/RES/217.

¹⁹ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, uzup. Dz.U. z 1995 r. Nr 36, poz. 175, uzup. Dz.U. z 1995 r. Nr 36, poz. 176, zm. Dz.U. z 1995 r. Nr 36, poz. 177, zm. Dz.U. z 1998 r. Nr 147, poz. 962).

przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne. Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę, i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób.

Z art. 9 Konwencji wynikają również prawa negatywne, w szczególności wolność niewyznawania ani niepraktykowania żadnej religii. Wolność manifestowania swoich przekonań religijnych zawiera również aspekt negatywny, a więc prawo jednostki do tego, aby nie była zmuszana do manifestowania swojej wiary lub przekonań religijnych albo do działania, z którego można wyciągnąć wniosek, że posiada lub nie takie przekonania. Zdaniem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka władze państwowe nie mają prawa do interwencji w wolność sumienia jednostki i wolność poszukiwania swoich przekonań religijnych ani do wymuszania uzewnętrzniania swoich przekonań dotyczących spraw boskich²⁰. Zaznaczyć należy, że europejska Konwencja, w przeciwieństwie od Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela, wprowadza ograniczenie wolności religijnej, które pozwala na eliminację ruchów religijnych o charakterze sekt, odmowę prawnego uznania lub delegalizację związków wyznaniowych zagrażających bezpieczeństwu osób i państwa²¹.

Ważnym dokumentem międzynarodowym jest Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych²², który został podpisany w Nowym Jorku 16 grudnia 1966 r. Przez Polskę został przyjęty 3 marca 1977 r. Oprócz gwarancji opisanych wcześniej Pakt stanowi, że nikt nie może podlegać przymusowi, który stanowiłby zamach na jego wolność posiadania lub przyjmowania wyznania albo przekonań według własnego wyboru (art. 18.2). Treść tego artykułu podkreśla osobisty charakter religijności, a wybór wyznania traktuje jako indywidualny akt woli człowieka, sankcjonuje jego prawo do swobodnego decydowania o przynależności religijnej²³.

²⁰ M. A. Nowicki, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2008*, Warszawa 2009, s. 199.

²¹ Por. S. Meler, *Prawo więźniów do wolności religijnej*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” nr 38–39, 2003, s. 64.

²² Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

²³ S. Meler, op.cit., s. 64.

Wolności religijna skazanego jest uregulowana w Kodeksie karnym wykonawczym²⁴ oraz przepisach wykonawczych do tej ustawy. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że taka rozpiętość (różnorodność), obejmująca swym zasięgiem akty prawne różnego szczebla, uznawana jest za „nadmiar regulacji”. Stan ten jest jednak usprawiedliwiony potrzebą unormowania przepisami prawa karnego wykonawczego warunków i zakresów korzystania przez skazanego z omawianego prawa w ramach pozbawienia wolności w różnych typach zakładów karnych oraz zachowania porządku wewnętrznego i bezpieczeństwa²⁵.

Wolność religijna przysługuje skazanemu na podstawie art. 102 pkt 3 Kodeksu karnego wykonawczego. Z kolei art. 106 k.k.w. odnosi się do kwestii korzystania z tej wolności. Co ważne, standard korzystania z wolności religijnej przez skazanego ma być jednakowy, niezależny od rodzaju i typu zakładu karnego. Należy mieć jednak na uwadze, że **szczegóły techniczne** dotyczące korzystania z omawianego prawa mogą się różnić w zależności od typu zakładu karnego²⁶.

Wolności religijna skazanego obejmuje: wykonywanie praktyk religijnych; korzystanie z posług religijnych; bezpośrednie uczestnictwo w nabożeństwach odprawianych w zakładzie karnym w dni świąteczne; słuchanie nabożeństw transmitowanych przez środki masowego przekazu; posiadanie niezbędnych książek, pism i przedmiotów potrzebnych do wykonywania praktyk religijnych; uczestniczenie w prowadzonym w zakładzie nauczaniu religii; branie udziału w działalności charytatywnej i społecznej Kościoła lub innego związku wyznaniowego; spotkania indywidualne z duchownymi Kościoła lub innego związku wyznaniowego²⁷.

Praktyki religijne i nauczanie religii towarzyszą instytucji więzienia od początku powstania nowożytnego więziennictwa. Nie ma w tym nic dziwnego, skoro przestępstwa były uważane za postępowanie grzeszne, a wychowanie religijne za podstawowy czynnik wpływający na moralne zachowanie człowieka. Współcześnie nie wszyscy ludzie wyznają taki pogląd, część

---

²⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 90, poz. 557 ze zm.).

²⁵ S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*. Warszawa 2010, s. 447.

²⁶ Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 2005, s. 413.

²⁷ T. Szymanowski, [w:] idem, Z. Świda, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz. Ustawy dodatkowe. Akty wykonawcze*, Warszawa 1998, s. 251–252.

z nich w ogóle od religii odchodzi, uważając, że w życiu człowieka jest niepotrzebna. Jednakże nowoczesne i praworządne systemy penitencjarne wolności religijnej skazanego i prawa do uczestniczenia w praktykach religijnych nie kwestionują. We współczesnej penitencjarystyce dostrzega się również wychowawcze i resocjalizacyjne aspekty oddziaływania religii na człowieka, jeśli zasady i nakazy religii autentycznie przyjmuje się za własny światopogląd²⁸.

W okresie międzywojennym kolejne akty prawne dotyczące organizacji więziennictwa przyznawały więźniom prawo do spotkań z duchownymi i do czerpania pociechy religijnej. Oddziaływanie moralne i religijne traktowano wtedy jako ważny środek służący osiągnięciu pozytywnych zmian w osobowości więźnia. Świadczą o tym przepisy regulaminu więziennego z 1931 r.²⁹, który wśród środków wychowawczo-poprawczych na pierwszym miejscu wymieniał opiekę duchowną. W okresie powojennym nastąpiły pod tym względem zasadnicze zmiany. Pierwsze dziesięciolecie powojenne to okres, w którym w zasadzie wyeliminowano praktyki religijne z życia więziennego, natomiast od 1955 r. przepisy prawne przyznawały więźniom jedynie ograniczone uprawnienia w tym zakresie. Kwestia życia religijnego więźniów regulowana była w aktach podustawowych: zarządzeniach i instrukcjach³⁰.

Praktyki religijne powróciły do polskich zakładów karnych w 1988 r., po uchwaleniu ustawy o stosunku państwa polskiego do Kościoła katolickiego³¹, która była pierwszym aktem rangi ustawowej, a do aresztów śledczych po 1989 r., kiedy zaczęło się reformowanie więziennictwa, początkowo bez zmiany przepisów. W czasach obecnych w Polsce kapelani Kościoła katolickiego działają we wszystkich zakładach karnych i aresztach śledczych. Są również kapelani innych wyznań chrześcijańskich – prawosławia i wyznań protestanckich. Kapelani Kościoła katolickiego na szerszą skalę działają w polskich jednostkach penitencjarnych już ponad 17 lat. Na podstawie tej współpracy zebrano wiele istotnych doświadczeń, z których wynika,

²⁸ Ibidem, s. 250.

²⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 czerwca 1931 r. w sprawie regulaminu więziennego, (Dz.U. Nr 71, poz. 577).

³⁰ B. Stańdo-Kawecka, *Prawne podstawy resocjalizacji*, Kraków 2000, s. 179.

³¹ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa Polskiego do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, (Dz.U. Nr 29, poz 154 ze zm.).

że praktyki religijne wpływają humanizująco i łagodząco na wykonywanie kary pozbawienia wolności³².

Warto dodać, że § 3 art. 106 k.k.w. formułuje fundamentalną zasadę dla bezkonfliktowego korzystania z wolności religijnej w zakładzie karnym. Jest to zasada tolerancji religijnej, która stanowi klauzulę ogólną dotyczącą jakiegokolwiek praktykowania religii. Zasada ta jest uzupełniona przepisem, że **korzystanie z wolności religijnej nie może zakłócić ustalonego porządku w zakładzie karnym**. Reguła ta ma doniosłe konsekwencje i jest ważna zwłaszcza w zakładzie karnym, w którym żyją bardzo różni ludzie, zgromadzeni na małej przestrzeni i niejednokrotnie popadający w konflikty między sobą. Charakter ogólny klauzuli tolerancji powoduje formułowanie ocen, w czym jednak może dopomóc odwoływanie się do innych przepisów lub też przyjętych zwyczajów i praktyk w społeczeństwie. Prostsza sprawa jest z regułą nienaruszania porządku ustalonego w jednostce penitencjarnej, ponieważ jest on zapisany zarówno w kodeksie, jak i w regulaminie wykonywania kary pozbawienia wolności³³, a także w porządku wewnętrznym każdego zakładu karnego. Takim naruszeniem porządku mogłaby być prośba odprawienia nabożeństwa w miejscu do tego nieprzeznaczonym³⁴.

Zgodnie z art. 109 k.k.w. skazany otrzymuje posiłki z uwzględnieniem „w miarę możliwości” wymogów religijnych i kulturowych. Zwrot „w miarę możliwości” należy rozumieć w taki sposób, że **administracja zakładu karnego** jest zobowiązana do dołożenia starań o stworzenie takich możliwości. Jeśli skazany ma prawo do korzystania z wolności religijnej i wykonywania praktyk religijnych, to administracja zakładu karnego jest zobowiązana do stworzenia mu ku temu stosownych warunków³⁵.

Uwagę zwraca również art. 247 k.k.w., który stanowi, że w wypadkach uzasadnionych szczególnymi względami sanitarnymi lub zdrowotnymi bądź też poważnym zagrożeniem bezpieczeństwa, dyrektor zakładu karnego może wstrzymać na czas określony lub ograniczyć odprawianie nabożeństw, a nawet udzielanie posług religijnych. Wprowadzenie opisanych ograni-

³² T. Szymanowski, op.cit., s. 250–251.

³³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. Nr 52, poz. 1493).

³⁴ T. Szymanowski, op.cit., s. 252–253.

³⁵ Z. Hołda, op.cit., s. 413.

czeń obliguje dyrektora zakładu karnego do bezzwłocznego powiadomienia o swojej decyzji sędziego penitencjarnego. Przedłużenie natomiast tego stanu wymaga już zgody sędziego penitencjarnego. Wprowadzenie owych ograniczeń następuje w formie zarządzenia dyrektora zakładu karnego lub aresztu śledczego, czyli w formie aktu o charakterze ogólnym i abstrakcyjnym, nie w formie decyzji, która jest indywidualna i konkretna³⁶.

Rozwinięciem przepisów prawa karnego wykonawczego są regulacje zawarte w Regulaminie wykonywania kary pozbawienia wolności³⁷ oraz Regulaminie wykonywania tymczasowego aresztowania³⁸. Regulamin wykonywania kary pozbawienia wolności w § 14.2 stanowi, że w porządku wewnętrznym zakładu dyrektor określa w szczególności dni, godziny i miejsce odprawiania nabożeństw, odbywania spotkań religijnych oraz nauczania religii. Taki sam przepis zawiera § 14.2 regulaminu wykonywania tymczasowego aresztowania. Warto również wspomnieć o rozporządzeniu w sprawie określenia szczegółowych zasad i trybu powoływania oraz działania Rady Głównej do spraw Readaptacji i Pomocy Skazanym, a także rad terenowych do spraw społecznej readaptacji i pomocy skazanym³⁹, które w § 2.4 zezwala na powoływanie w skład Rady przedstawicieli Kościołów i związków wyznaniowych. Możliwość tego typu działalności przewidują art. 38 i 40 k.k.w. Można stwierdzić, że jest to wyraz szczególnego zakresu działalności Kościołów i związków wyznaniowych w środowisku więziennym. Poza świadczeniem posługi religijnej i opieki duchowo-moralnej w trakcie pobytu w areszcie śledczym i zakładzie karnym, podmioty te zajmują się także organizowaniem pomocy postpenitencjarnej dla przebywających w jednostkach penitencjarnych i ich rodzin oraz opuszczających mury wię-

³⁶ S. Lelental, op.cit., s. 949.

³⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. Nr 152, poz. 1493).

³⁸ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania (Dz.U. Nr 152, poz. 1494).

³⁹ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 21 sierpnia 1998 r. w sprawie określenia szczegółowych zasad i trybu powoływania oraz działania Rady Głównej do Spraw Readaptacji i Pomocy Skazanym, a także rad terenowych do spraw społecznej readaptacji i pomocy skazanym (Dz.U. Nr 113, poz. 723).

zienne. Niewątpliwie działania te stanowią aktywne uczestnictwo w procesie readaptacji społecznej osadzonych⁴⁰.

Godny uwagi jest § 2 pkt 14 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie sposobu, zakresu i trybu sprawowania nadzoru penitencjarnego⁴¹, który stanowi, że **nadzór penitencjarny sprawowany w zakładzie karnym** przez sędziego penitencjarnego sądu okręgowego lub wojskowego sędziego penitencjarnego wojskowego sądu garniowanego polega na kontroli i ocenie między innymi przestrzegania praw skazanych w zakresie korzystania z praktyk i posług religijnych, uczestniczenia w prowadzonym nauczaniu religii i udziału w działalności charytatywnej i społecznej Kościoła lub innego związku wyznaniowego.

Najobszerniejszym aktem prawnym, który ściśle reguluje omawianą tematykę, jest jednak Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 września 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych w zakładach karnych i aresztach śledczych⁴², które zostało wydane na podstawie art. 106 § 4 k.k.w. Przepis ten zawierał wymóg, aby przed wydaniem takiego aktu Minister Sprawiedliwości zasięgnął opinii odpowiednich władz duchownych Kościołów i innych związków wyznaniowych. W przypadku Kościoła katolickiego jest to episkopat, czyli zgromadzenie biskupów. Spełnienie tego warunku było słuszne i liczyło się z kompetencjami religijnymi władz zwierzchnich Kościoła katolickiego oraz innych wyznań, których kapelani pracują ze skazanymi w zakładach karnych⁴³.

Na podstawie przywołanego rozporządzenia można sformułować techniczne aspekty wykonywania praktyk religijnych. Uczestnictwo w nabożeństwach i spotkaniach również indywidualnych o charakterze religijnym realizowane jest w kaplicy lub innym przystosowanym do tego celu pomieszczeniu znajdującym się na terenie zakładu karnego lub aresztu śledczego, zgodnie z ustalonym porządkiem wewnętrznym zakładu (§ 1.1). Porządek wewnętrzny w zakresie wykonywania praktyk religijnych i ko-

⁴⁰ S. Meler, op.cit., s. 76.

⁴¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobu, zakresu i trybu sprawowania nadzoru penitencjarnego (Dz.U. Nr 142, poz. 1380).

⁴² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 września 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych w zakładach karnych i resztach śledczych (Dz.U. Nr 159, poz. 1546).

⁴³ T. Szymanowski, op.cit., s. 253.

rzystania z usług religijnych dyrektor zakładu karnego ustala w porozumieniu z duchownymi Kościołów lub innych związków wyznaniowych (§ 1.2). Mając na uwadze względy bezpieczeństwa i porządku zakładu, a także pomieszczeń i miejsc, w których odbywają się praktyki religijne, dyrektor zakładu karnego ustala w porozumieniu z kapelanami zasady i kolejność korzystania z tych pomieszczeń i miejsc przez poszczególne grupy skazanych (§ 1.3). Poza kaplicami i innymi pomieszczeniami przeznaczonymi do praktyk religijnych czynności te mogą być wykonywane także w celach mieszkalnych, szpitalnych i izbach chorych, jeżeli nie zakłócają obowiązujących w zakładzie zasad porządku i bezpieczeństwa oraz jeżeli zapewnione są warunki prywatności wykonywania tych praktyk i usług (§ 1.4). Nie jest możliwe tym samym wykonywanie usług religijnych w miejscach zatrudnienia skazanych, salach szkolnych oraz miejscach odbywania wídeń, spacerów i dokonywania zakupów artykułów żywnościowych i wyrobów tytoniowych⁴⁴. Doprowadzenie skazanych odbywających karę w zakładzie typu zamkniętego do miejsc, w których wykonywane są praktyki religijne odbywa się pod dozorem funkcjonariuszy służby więziennej (§ 2.1). Skazani odbywający karę w zakładzie karnym typu półotwartego lub otwartego doprowadzani są do miejsc, w których wykonywane są praktyki religijne bez dozoru, ale w ustalonej kolejności (§ 2.2). Dyrektor zakładu karnego w celu realizacji prawa skazanych do wolności religijnej zawiera z kapelanem umowę o wykonywanie usług religijnych (§ 3.1). Podstawę zawarcia umowy o pełnienie funkcji kapelana stanowi skierowanie władzy zwierzchniej lub uprawnionego przedstawiciela Kościoła albo innego związku wyznaniowego, które wyznacza go do wykonywania usług religijnych w danym zakładzie (§ 3.2). Wspomniana umowa określa zakres czynności kapelana, zasady jego zastępstwa przez innego duchownego, zakres i zasady korzystania przez kapelana przy wykonywaniu usług religijnych z pomocy innych osób, zasady współdziałania z dyrektorem zakładu oraz przypadki, w których umowa ulega rozwiązaniu (§ 3.3). W nagłej potrzebie usługi religijnej i niemożności jej udzielenia przez kapelana lub zastępującego go duchownego dyrektor zakładu karnego może zwrócić się

---

⁴⁴ J. Nikolajew, *Miejsce duszpasterstwa penitencjarnego w powrocie do wolności skazanych na podstawie kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku i rozwiązań innych państw*, [w:] *X lat obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego*, red. S. Lelental, G.B. Szczygieł, Białystok 2009, s. 383.

o jej udzielenie do innego duchownego, z zastrzeżeniem, że musi być tego samego Kościoła lub związku wyznaniowego (§ 3.4). Kapelana, osoby go zastępujące oraz inne dyrektor zakładu karnego zaznajamia obligatoryjnie z przepisami dotyczącymi wykonywania kary pozbawienia wolności, obowiązującymi w zakładzie zasadami porządku i bezpieczeństwa, zasadami poruszania się po terenie zakładu oraz tajemnicą państwową oraz służbową (§ 4. 1). Pojęcie „inne osoby” obejmuje świeckich wolontariuszy podejmujących działalność bez umowy i wynagrodzenia⁴⁵. W przypadku rażącego naruszenia przepisów przez kapelana i osoby go zastępującej dyrektor zakładu karnego ma możliwość wyciągnięcia sankcji poprzez powiadomienie przedstawiciela Kościoła albo innego związku wyznaniowego, a w przypadku naruszenia przepisów przez inne osoby dyrektor zakładu karnego może cofnąć tym osobom uprawnienie wstępu na teren zakładu karnego (§ 4. 2). Mimo że forma udzielonej zgody dla innych osób nie została określona, to z praktyki wynika, że jest ona pisemna i na czas określony⁴⁶. Dyrektor zakładu zobowiązany jest do podejmowania niezbędnych czynności w celu zapewnienia wykonywania praktyk i posług religijnych oraz korzystania z tych posług, a także zasięga opinii kapelana w sprawie organizacji posług religijnych (§ 5). Możliwość odmiennego traktowania tymczasowo aresztowanych ze względu na potrzebę zachowania dobra śledztwa oraz możliwość ingerencji organu dysponującego co do ograniczenia lub określenia sposobu korzystania przez nich z posług religijnych (§ 6). Wprowadzone zostały tym samym ograniczenia co do osób, czasu, rodzaju posług i miejsca ich świadczenia, a także sposobu. Takie rozwiązanie jest wyraźnym sygnałem wyrażenia przez ustawodawcę hipotetycznego braku zaufania do kapelana więziennego i osób go wspierających w zakresie zachowania dobra postępowania przygotowawczego⁴⁷.

Wolność sumienia oraz wyznania reguluje również Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z dnia 17 maja 1989 r.⁴⁸ Odwołuje się ona przede wszystkim do Konstytucji, a także prawa międzynarodowego. Ustawa stanowi, że **prawo do uczestniczenia w czynnościach i obrzędach re-**

⁴⁵ Ibidem, s. 384.

⁴⁶ Ibidem, s. 384.

⁴⁷ Ibidem, s. 384–385.

⁴⁸ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. Nr 29, poz. 155 ze zm.).

ligijnych zgodnie z zasadami swojego wyznania oraz prawo do wypełniania obowiązków religijnych i obchodzenia świąt religijnych, a także prawo do posiadania i korzystania z przedmiotów potrzebnych do uprawiania kultu i praktyk religijnych przysługuje również osobom przebywającym w zakładach karnych, poprawczych i wychowawczych oraz aresztach śledczych, ośrodkach przystosowania społecznego oraz schroniskach dla nieletnich (art. 2 pkt. 2 i art. 4.1). Na uwagę zasługuje również art. 19, z którego można wywnioskować, że dopuszcza ona działalność Kościołów i innych związków wyznaniowych do udzielania posług religijnych osobom pozbawionym wolności. Przytoczony artykuł stanowi między innymi, że wypełniając funkcje religijne, Kościoły i inne związki wyznaniowe mogą w szczególności tworzyć organizacje mające na celu działalność na rzecz formacji religijnej, kultu publicznego oraz przeciwdziałania patologiom społecznym i ich skutkom.

Należy mieć również na uwadze, że kwestie związane z wolnością sumienia i wyznania są uregulowane w Kodeksie cywilnym⁴⁹ oraz Kodeksie karnym⁵⁰. Artykuł 23 kodeksu cywilnego do dóbr osobistych, które podlegają ochronie zalicza swobodę sumienia. W doktrynie prawa cywilnego powszechnie przyjmuje się, że wolność sumienia to wolność światopoglądowa (filozoficzna), a wolność wyznania uwzględnia swobodę decydowania o przynależności bądź nie do określonej religii. Jednakże mimo że wśród dóbr osobistych wymienionych przykładowo nie ma dobra określonego jako wolność sumienia i religii, to nie może budzić wątpliwości fakt, że w granicach dobra określonego jako wolność sumienia pozostaje także swoboda wyznania⁵¹. Z kolei Kodeks karny poświęcił art. 194–196 przestępstwom przeciwko wolności sumienia i wyznania.

Znaczenie duszpasterstwa więziennego nie ogranicza się jedynie do strefy *stricte* religijnej. Działalność duszpasterstwa więziennego spełnia również funkcje resocjalizacyjne wobec osób pozbawionych wolności, odwołując się do wartości ogólnospołecznych i postaw moralnych. Zdarza się także, że oddziaływanie kapelana więziennego obejmuje również rodzinę skazanego, co jest ważnym czynnikiem sprzyjającym reintegracji skazanego ze społeczeństwem wolnościowym. Duszpasterstwo więzienne swoim działaniem obejmuje również personel jednostek penitencjarnych, przyczynia-

⁴⁹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 ze zm.).

⁵⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 ze zm.).

⁵¹ H. Szewczyk, *Ochrona dóbr osobistych w zatrudnieniu*, Warszawa 2007, s. 508.

jąc się do poprawy stosunków społecznych⁵². Praca duszpasterska z osobami pozbawionymi wolności powinna kształtować i rozwijać w nich właściwą moralnie i społecznie postawę ludzką. W realizacji tego niezwykle ważnego zadania szczególną rolę odrywają kapelani więzienni. Pełnią oni w zakładzie karnym dwie fundamentalne funkcje: udzielają posług religijnych oraz prowadzą szeroko rozumianą działalność duszpasterską, której celem jest stopniowe kreowanie postawy skazanych zgodnej z zasadami moralności duszpasterskiej, a także (uświadomienie naganności) krytyczna ocena dotychczasowego zachowania⁵³.

Obecność duszpasterzy i przedstawicieli różnych wyznań przynosi środowisku więziennemu wiele korzyści. Są to niewątpliwie dodatkowi wychowawcy, którzy wspomagają etatową kadrę penitencjarną. Ich obecność wpływa pozytywnie na atmosferę wychowawczą poprzez propagowanie pozytywnych wartości i norm współżycia społecznego. Spotkania katechetyczne i modlitewne osadzonych z osobami bliskimi wzmacniają bądź odbudowują więzi rodzinne. Wiele ze wspólnot religijnych proponuje zwalnianym z zakładów karnych program pomocy postpenitencjarnej. Kontakty z osobami formalnie niezwiązanymi z administracją zakładów karnych czy aresztów śledczych sprzyjają ułatwianiu nawiązywania więzi społecznych, która stanowi źródło niezależnej i wiarygodnej informacji o motywach i skutkach działań byłych więźniów⁵⁴. Pracę kapelanów więziennych funkcjonariusze oceniają wysoko jako pomocną w oddziaływaniach penitencjarnych. Ich działania rozładują konflikty i napięcia, mają charakter tonizujący, dotyczy to również skazanych zaliczonych do tzw. niebezpiecznych⁵⁵. Kapelani, tak jak wychowawcy i psychologowie, pełnią rolę doradcą i wspomagającą osadzonych w utrzymaniu higieny psychicznej. Poprzez działania indywidualne i grupowe kształtują u osadzonych pożądane postawy i wpływają na rozwój pozytywnych cech osobowości, gdyż przyswajanie wartości

⁵² M. Kuć, [w:] eadem, M. Gałązka, *Prawo karne wykonawcze*, Warszawa 2009, s. 151.

⁵³ Por. S. Meler, op.cit., s. 61.

⁵⁴ Ibidem, s. 62.

⁵⁵ T. Szymanowski, *Problemy wykonywania kary pozbawienia wolności w świetle opinii dyrektorów zakładów karnych i aresztów śledczych*, „Przeгляд Więziennictwa Polskiego” nr 38–39, 2003, s. 21–42.

chrześcijańskich jest bardzo istotnym czynnikiem chroniącym przed zachowaniami zwiększającymi ryzyko wykołejenia społecznego i przestępczości⁵⁶.

Kapelan nie tylko słowem, ale i własną obecnością przekonuje skazanego do sensu i pracy nad sobą, przypominając mu, iż społeczeństwo o nim nie zapomniało, że jest wiele osób poza murami więzienia, które o nim pamiętają, chociażby w modlitwie, a tym samym uświadamia mu, że wciąż jest członkiem społeczeństwa⁵⁷. Co więcej, kapelani, którzy wykonują swoją posługę w jednostkach penitencjarnych, przez część osadzonych nie są utożsamiani z wykonywaniem kary pozbawienia wolności. Celem ich obecności w więzieniu jest służba człowiekowi, oczyszczanie jego sumienia w związku z popełnionym złem, ukazywanie prawdziwych wartości, a także sensu życia. Ponadto pomagają w stawianiu czoła trudnym doświadczeniom w sytuacjach cierpienia, uczą radzenia sobie ze stresem, otwartości, zaufania i empatii, odreagowywania napięć, budowania udanych relacji z innymi, konstruktywnego rozwiązywania konfliktów oraz poczucia własnej wartości⁵⁸.

Najbardziej dostępną dla osadzonych formą aktywności religijnej jest modlitwa indywidualna i zbiorowa oraz udział w nabożeństwach i spotkaniach katechetycznych organizowanych w jednostkach penitencjarnych⁵⁹. W ramach praktyk religijnych polskich więźniów aktywność sakramentalna odgrywa zasadniczą rolę. Za ważne ze swojego punktu widzenia dla ich dalszej formacji wewnętrznej więźniowie uznają chrzest oraz eucharystię. Od duszpasterzy więziennych osadzeni oczekują przede wszystkim autentycznej wiary, dyspozycyjności i **wsparcia sakramentalnego**. Sami kapelani więzienni zaś za główne trudności w ich pracy uważają sprawy lokalowe (brak wydzielonych kaplic lub pomieszczeń), problemy etatowe, kwestie obojętności religijnej więźniów i niezrozumienie ze strony administracji penitencjarnej⁶⁰.

⁵⁶ S. Bębas, *Rola religii i duszpasterstwa więziennego w pracy penitencjarnej*, [w:] *Współczesne oblicze resocjalizacji penitencjarnej*, red. S. Bębas, Radom 2010, s. 294.

⁵⁷ Ibidem, s. 294–295.

⁵⁸ M. Badowska-Hodyr, *Duszpasterstwo więzienne w polskiej i szwedzkiej rzeczywistości penitencjarnej*, [w:] *Duszpasterstwo więzienne w pracy penitencjarnej*, red. J. Świtka, M. Kuć, Lublin 2007, s. 102–103.

⁵⁹ S. Meler, op.cit., s. 60.

⁶⁰ J. Nikołajew, op.cit., s. 385.

Reasumując, nie ma jednolitego modelu realizowania przez skazanych omawianego powyżej prawa do wolności sumienia. Praktyka będzie zależała przede wszystkim od typu danego zakładu karnego. Zawsze jednak na administracji zakładu spoczywać będzie obowiązek stworzenia warunków, w których skazani będą mogli w jak najszerszym stopniu korzystać z przysługującej im wolności religijnej. Z pewnością można jednak stwierdzić, że osadzeni w zakładach karnych mają zapewnioną opiekę duszpasterską. Obowiązujące regulacje odpowiednio zabezpieczają prawa osób pozbawionych wolności do praktykowania religii, a określające je przepisy znajdują się w aktach normatywnych odpowiedniej rangi i są zgodne z zaleceniami prawa międzynarodowego.

Nie jest łatwo jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie o duszpasterstwo więzienne i o to, jakie ono ma być. Ale z całą pewnością każdy duchowny znajdzie własną drogę pracy z więźniami, jeśli zdecyduje się wejść za drugą stronę krat⁶¹. Praktyki religijne stanowią jeden z ważniejszych elementów polityki penitencjarnej. Odwoływanie się wartości religijnych z całą pewnością wspomaga resocjalizację skazanych, a polskie więziennictwo realizuje prawa i swobody w tym zakresie.

Summary

Convicts' Right to Exercise the Freedom of Religion

Religious freedom constitutes the fundamental right of every human being. A right to freely practice a chosen religion and use religious services is also vested to imprisoned people. The article undertakes discussion on a right to religious freedom and its execution in the state of imprisonment. It needs to be stressed that religious freedom of imprisoned individuals is subject to limitations due to a location in which a convict is placed. Discussions on the extent of limitations concerning the right to freedom of religion, have been conducted for a long time. Attempts to find the most effective solutions in order to solve the problem have been long undertaken in penitentiary systems practiced all over the world. This article aims to present legal regulations concerning a right to freedom of religion

---

⁶¹ I. Nałęczka-Ring, *Doświadczenia z pracy duszpasterskiej w zakładzie karnym*, [w:] *Więziennictwo. Nowe Wyzwania*, red. B. Hołyst, W. Ambrozik, P. Stępnia, Warszawa–Poznań–Kalisz 2001, s. 707.

vested to persons placed in penitentiary institutions, as well as problems arising therefrom. The Constitution of the Republic of Poland, which vests freedom of conscience and religion to all individuals, constitutes a starting point for the discussion. This article undertakes to present regulations found in other legal acts, which are related to the above mentioned concept of religious freedom.